

УДК 792.027.2'06 (477)

ОПЕРЕТА ЯК ЛІТЕРАТУРНИЙ І ТЕАТРАЛЬНИЙ ЖАНР, ЙОГО ПОБУТУВАННЯ НА КРИМСЬКІЙ СЦЕНІ

Карнов В. В.

***РВНЗ «Кримський гуманітарний університет», Ялта
E-mail: kaf_muz_kgu@mail.ru***

У статті відомого педагога й артиста, одного з провідних акторів Кримського академічного українського музичного театру йдеться про літературні й сценічні особливості оперети, наголошується, що жанр класичної оперети посідає чільне місце в історії й сучасному творчому житті мистецького колективу. Це підтверджують постановки славетних творів Жака Оффенбаха, Йоганна Штрауса, але насамперед яскравих представників такої музично-театральної течії рубежу XIX – XX століть як «нова віденська оперета» – Ференца Легара та Імре Кальмана.

Ключові слова: літературний і театральний жанр, оперета, сценічна інтерпретація.

Оперета належить до найбільш поширених та улюблених театральних жанрів. Спочатку так називали невеликі опери. Як відомо, термін так і перекладається з італійської – «маленька опера». Однак, як зрештою виявилось, справа зовсім не в кількісному вимірі. Виникши на основі таких давніших жанрів як комічна опера, водевіль та ін., оперета вже в середині XIX століття сформувалася як цілком самобутній різновид музично-театрального мистецтва. Про серйозні речі, насамперед про вічну тему кохання, тут говориться в жартівливій формі, невіддільній від яскравої сценічності й запальності. Суттєвою запорукою успішності, конкурентоздатності, живучості оперети є цілком самобутній вияв у ній мистецького синкретизму, в якому відлунилися плідні міфологічно-фольклорні традиції. Тут, як в мало якому ще сценічному жанрі, органічно й ефектно поєднуються вокальна й інструментальна музика, поійняте дотепною комедійністю драматичне слово, вишукана хореографія та інші видовищні аспекти. Одним щ перших творців оперети вважається визначний французький композитор середини XIX століття Жак Оффенбах (1819–1880). Прикметно, що його оперета «Кішка, перетворена в жінку» ось уже кілька сезонів у репертуарі Кримського академічного українського музичного театру. До видатних творців оперети належить також австрійський композитор Йоганн Штраус (1825–1899). Його славетна перлина «Летюча миша» також протягом десятиліть не сходить з кримської сцени. Новий етап в розвитку цього самобутнього жанру пов'язаний з виникненням на межі XIX й XX століть такої музично-театральної художньої течії як «нова віденська оперета», пов'язана насамперед з іменами Ференца (Франца) Легара (1870–1948) та Імре Кальмана (1882–1953). Визначні твори цих авторів також широко представлені на нашій сцені. Звичайно, в короткій статті важко не лише оглянути, а навіть перелічити шукання й здобутки творчого колективу в сценічному осягненні так

званого легкого жанру. Тож зупинимось детальніше лише на деяких постановках творів що представляють «нову віденську оперету».

Кримський академічний український музичний театр традиційно працює в різних жанрах сценічного мистецтва. В його репертуарі завжди займала чільне місце українська драматургічна класика, в якій поруч і драматичною дуже відчутна музична видовищна стихія, про що зокрема свідчать такі постановки, що десятиліттями не сходять зі сцени, як «Наталка Полтавка» І. Котляревського і М. Лисенка, «Сватання на Гончарівці» та «Шельменко-денщик» Г. Квітки-Основ'яненка, «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемівського, «Назар Стодоля» Т. Шевченка, «Майська ніч» і «Циганка Аза» М. Старицького та багато інших. З кінця 50-х років минулого століття творчий колектив усе частіше звертається до жанру сучасної музичної комедії, яка тоді набуває значної популярності. Ставляться і з успіхом ідуть на кримській сцені «Вільний вітер» І. Дунаєвського (1958), «Поцілунок Чаніти» Ю. Мілютіна (1962), «Весілля в Малинівці» Л. Юхвіда та О. Рябова (1964), «Севастопольський вальс» К. Лістова (1966) тощо. Здобувши чималий досвід у постановці музичних вистав, з кінця 1970-х років творчий колектив усе частіше звертається до жанру класичної оперети.

Історія Кримського академічного українського театру ще не стала предметом ґрунтовного наукового вивчення. Загальний огляд художніх здобутків сценічного колективу в різні роки маємо в невеликій науково-популярній брошурі В. Корольова [5], в окремих публікаціях В. Гуменюка [див. зокрема: 1]. Заслуговують на увагу ґрунтовні статті В. Загурського, які з'явилися свого часу на сторінках часопису «Культура народів Причорномор'я» [2; 3]. Проте навіть у цих небагатьох працях майже не йдеться про жанр оперети, який у творчому житті сценічного колективу ось уже не одне десятиліття займає дуже помітне місце. Певною мірою заповнити цю прогалину, звернути увагу на значення так званого легкого жанру в творчому житті Кримського академічного українського музичного театру покликана ця стаття.

1975 року на кримській сцені була поставлена оперета Ф. Легара «Циганська любов» (режисер-постановник – Є. Бойко, диригент – М. Магальник, художник – Л. Гусаренко, балетмейстер – В. Ставський). У головних ролях виступили артисти І. Бурменко (боярин Петер Драготин), Л. Сахарова та М. Андреева (його донька Зорина), А. Кашперська (його племінниця Юланта), М. Бондаревський (молодий офіцер Іонель Болеску, наречений Зоріки), І. Левченко (скрипаль Сандор). Вдало використана композитором та увиразнена творцями вистави фольклорна видовищна стихія, насамперед циганська, сприяла сценічному розкриттю вирування палких пристрастей.

Невдовзі – 1977 року – вперше на кримській сцені була поставлена найбільш популярна оперета Ф. Легара «Весела вдова». Постановку вистави здійснили режисер В. Ясногородський, диригент М. Магальник, художник А. Лагно, балетмейстер А. Сілін. У ролі Ганни Главарі виступили Г. Бузовська та Л. Сахарова, роль графа Данила виконав І. Левченко. В інших ролях були зокрема зайняті артисти М. Андрусенко та Р. Сапсай (Зетта), Г. Кашперська (Валентина), О. Шейко (Боган), М. Мар'яновська та Г. Ковалюк (Міліца), О. Блок та Л. Січкара (Ельга).

Вистава користувалася успіхом у глядачів і кілька сезонів була в діючому репертуарі.

Театр доклав немало зусиль, аби сценічно увиразнити особливу складність та водночас невимушеність художнього світу цієї оперети.

«Весела вдова», вперше поставлена у Відні більш як століття тому (у 1905 році) – це загально визнаний шедевр мистецтва оперети. Важко знайти театр оперети чи музичної комедії, у якому б упродовж багатьох років не ставилися й не йшли твори Ф. Легара, насамперед «Весела вдова». Це стосується і Кримського українського театру. 2007 року на кримській сцені знову відбулася її прем'єра. Режисер нової постановки – Сергій Сміян. Йому ж належить і художнє оформлення вистави.

С. Сміян, який свого часу очолював Київський театр музичної комедії, – досвідчений постановник жанру оперети. Він не пропонує якихось несподіваних постановочних рішень, нестандартних режисерських ходів. Однак загалом С. Сміянові вдалося створити доволі злагоджену виставу. Художнє оформлення хоч і не відзначається особливою виразністю, все ж дає змогу належно подати солістів, вибудувати видовищні номери та масові сцени, налагодити цілісний акторський ансамбль. Це можна сказати і про оркестрове звучання. Музика у виставі злагоджена й тактовна в увиразненні вокально-хореографічної видовищності, а насамперед сценічних постатей, створюваних акторами-вокалістами.

Такі вистави як «Весела вдова», звичайно, немислимі без талановитої виконавиці провідної ролі. Валентина Бойко – саме така актриса. Її Ганна Главарі не лише вишукано елегантна, невимушено ефектна у великосвітських манерах, а й вибачливо поблажлива, хоч і дещо зверхня у ставленні до численних своїх залицяльників, які в прагненні всіляко догодити їй і заволідити серцем багатой вродливиці раз у раз за межі тих манер виходять. А головне, Ганна Главарі у виконанні В. Бойко сповнена невимовного внутрішнього чару, який лагідно й загадково проймає її витончену постать, дається взнаки і в тихому блиску очей, і в легкій посмішці, і в стриманих, але промовистих жестах, помножуючись проникливим розумом, що виявляється насамперед у її непоказній спостережливості й іронічній грайливості.

Валентина Бойко – актриса підкреслено емоційна, виразно експресивна. Така вона у сценічному окресленні Сільви, запальної й рішучої у відстоюванні своєї людської й жіночої гідності. У цій же ролі актриса слушно вдається насамперед до тонких психологічних підтекстів, які з вишуканою виразністю означаються зокрема у перипетіях любовної гри з графом Данилом. Саме показна байдужість графа стає джерелом глибоких внутрішніх переживань Ганни, що їх вона здебільшого не виявляє безпосередньо, огортаючи флером витонченої дотепності, невіддільної від її зовнішньої та внутрішньої чарівливості. Природно й ненав'язливо, як і належить в опереті, актриса переходить від діалогічних сцен до співу. І саме в співі, зігрітому душевним теплом, безпосередніше виявляється затаєна в глибинах ества героїні щира емоційна експресія, виразно окреслюється драматизм образу, чому сприяє також владна й водночас лагідна сила її голосу, забарвленого своєрідним м'яким та густуватим тембром.

Ефектно й зі смаком вирішена у виставі ударна сцена, котра тут є водночас кульмінацією й розв'язкою. Детальніше про неї дивіться в моїй публікації, вміщеній у часописі «Культура народів Причорномор'я» [4].

Мені у цій постановці «Веселої вдови» пощастило виконати роль графа Данила. Я намагаюся підкреслити високе благородство свого героя, палку щирість його кохання до Ганни, але разом з тим прагну надати життєвості, багатогранності його характеру, відтіняючи згадані риси глибоко притаманною йому молодечою бравадою, невсипущою енергійністю, тонкою іронічністю.

Як бачимо, оперети Ф. Легара займають помітне місце в репертуарі Кримського українського театру і їх постановки являють собою суттєву сторінку його творчої історії.

Та чи не найбільше з творів усіх майстрів так званого легкого жанру ставляться тут шедеври Імре Кальмана, як зазначено, ще одного представника «нової віденської оперети», течії, яка суттєво оновила цей жанр на початку ХХ століття, збагативши його традиційну блискучу комедійність особливою ліричною проникливістю й теплою задушевністю.

Ось уже майже два десятиліття йде в Сімферополі постановка «Сільви», здійснена режисером Володимиром Бегмою 1988 року. Тут також розкрився неабиякий драматичний і вокальний талант виконавиці провідної ролі Валентини Бойко. Майстерно володіючи позначеним теплим тембром лірико-драматичним сопрано, сповнена неабиякої душевної снаги й наділена зовнішньою принадністю, інтонаційно й пластично виразна, актриса і в цій ролі, і в інших підтверджує нев'янучу молодість свого мистецького хисту. Роль провідного героя – щиро закоханого в звичайну співачку кабаре аристократа Едвіна, який знайшов у собі сили кинути виклик суспільним умовностям – блискуче виконав Микола Бондаревський. Згодом у цій ролі виступив також Владислав Черніков.

Мені випало в цій виставі виступити в ролі Боні. Це одна з перших моїх значимих ролей. Боні – це начебто цілком характерна роль комедійного спрямування, тож цілком природно розкривати цю неодмінну тут комедійність. Але разом з тим я, йдучи за вказівками режисера, прагну наголосити і на душевній вразливості, і житейській кмітливості свого персонажа.

Боні часто прийнято вважати таким собі ексцентричним простаком, безшабашним коміком, добродушним утішителем, мастаком мирити всіх і залагоджувати конфлікти, адже ж ім'я його – це пестлива форма від Боніфацій, себто «доброзичливий». Аж ніяк не нівелюючи цих вкрай важливих в цій постаті рис, я прагну разом з тим означити діяльне прагнення мого персонажа розібратися в складнощах життєвих суперечностей і сприяти їх розв'язанню. Відтак хочу не обмежуватися традиційною оперетковою поверховістю, а, так би мовити, передати складність цього простака. Адже не випадково у каскаді подальших бурхливих подій, у їх спрямуванні до щасливої розв'язки Боні бере активну участь. Всіляко підтримуючи Сільву, він згоджується вдавати на світському прийомі її чоловіка і грає цю роль досить вправно, аж поки не стрічається з нареченою Едвіна – Стассі, в яку закохується з першого погляду. Я прагну підкреслити, як внутрішньо осявається мій персонаж після цієї зустрічі, як поступово позбувається зніяковілості,

викликаній обов'язком і далі виконувати взяті на себе ролі, і врешті повертається до звичної кмітливості, помноженої бажанням розставити все на свої місця – помирити Едвіна з Сільвою, а самому завоювати серце Стасі.

Не один сезон у репертуарі театру одна з найбільш популярних оперет І. Кальмана – «Принцеса цирку». Хитросплетіння доволі складної і в той же час вишуканої інтриги у поєднанні з неповторно мелодійною музикою, не залишає байдужим глядача. Молода, чарівлива і в той же час казково багата вдова Теодора закохується у вродливого юнака, не підозрюючи, що він – таємничий містер Х, артист цирку. Їх зустріч влаштував підступний віконт, прагнучи помститися вдові, яка відкинула його пропозицію руки й серця (передбачувана помста справді підступна, адже за заповітом у разі мезальянсу вдова втрачає свій спадок). Але, як не прикро інтриганові, містер Х виявляється не тільки артистом, у його жилах тече дворянська кров. Як завжди в опереті, інтрига, якою б складною вона не була, закінчується щасливою розв'язкою. В цій опереті з успіхом виступають Валентина Бойко, Тамара Гончаренко, Лариса Соколова, Микола Бондаревський, Владислав Черніков, інші артисти нашого театру.

Справжнє кохання вище за всілякі забобони й допомагає здолати найбільш несподівані й, здавалося б, непереборні труднощі – ця тема характерна для багатьох оперет Імре Кальмана. Також і для іншої оперети, представленої в репертуарі сценічного колективу, – «Герцогині з Чикаго». Це видовишна вистава з використанням музичних номерів з інших творів композитора. Традиційний любовний сюжет стрімко розвивається за допомогою неочікуваних перепитій, а традиційні для класичної оперети музичні мотиви поєднуються з запальними авангардними ритмами чарльстона, джазу... Головні дійові особи – Мері, дочка американського мільярдера, і Сандор, принц збіднілого європейського князівства Сільварії. Всупереч різниці становищ герої закохуються одне в одного й долають немало складних життєвих колізій та душевних сумнівів, перш ніж усвідомлюють, що кохання вище будь-яких упереджень і дорожче будь-яких мільярдів (втім ці останні, певно, нікому б не завадили). Європейський аристократизм, символічно втілений у чардаші та вальсі, й американський прагматизм, знаком якого в даному випадку, є чарльстон – це контрастне протиставлення поступово відходить на другий план, поступаючись місцем більш витонченій психологічній розробці колоритних ситуацій і характерів, більш вишуканій музичній оркестровці. Постановку «Герцогині з Чикаго» здійснив на сімферопольській сцені відомий київський режисер Сергій Сміян, з яким упродовж багатьох років плідно співпрацює наш сценічний колектив. Диригент-постановник цієї вистави, як і більшості інших музичних вистав театру, – головний диригент Олександр Коваленко.

Як бачимо, класична оперета займає чільне місце і в історії, і в сучасному художньому житті театру. Без врахування цієї реалії ми не зможемо адекватно осмислити спрямування і характеру творчих пошуків та здобутків мистецького колективу.

Список літератури

1. Гуменюк В. Театральна журналістика. Випуск 1: Творчий портрет актора / Віктор Гуменюк. – Сімферополь: Таврія, 2006. – 134 с.
2. Загурський В. І. Особливості сучасної репертуарної політики Кримського українського музичного театру / В. І. Загурський // Культура народів Причорномор'я. – 2006. – № 84. – С. 7–9.
3. Загурський В. І. Творче життя Кримського українського музичного театру в сезоні 2006–2007 років / В. І. Загурський // Культура народів Причорномор'я. – 2008. – № 125. – С. 30–32.
4. Карпов В. В. Оперети Франца Легара на сцені Кримського українського театру / В. В. Карпов // Культура народів Причорномор'я. – 2009. – № 173. – С. 12–14
5. Корольов В. Кримський український музичний театр: Історичні нариси. – Сімферополь: Таврія, 2005. – 68 с.
6. Орелович А. А. Оперетта / А. А. Орелович // Музыкальная энциклопедия: в 6 т. – М.: Сов. энциклопедия, 1973–1978. – Т. 4. – С. 51–60.
7. Орелович А. А. Оперетта / А. А. Орелович // Музыкальный энциклопедический словарь / Гл. редактор Г. В. Келдыш. – М.: Сов. энциклопедия, 1990. – С. 398.

Карпов В. В. Оперетта как литературный и театральный жанр, его воплощение на крымской сцене / В. В. Карпов // Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Серия: Филология. Социальные коммуникации. – 2014. – Т. 27(66), № 4. – С. 122–128.

В статье известного педагога и артиста, одного из ведущих актеров Крымского академического украинского музыкального театра подчеркивается, что жанр классической оперетты занимает важное место в истории и современной творческой жизни художественного коллектива. Подтверждением этого являются постановки произведений Жака Оффенбаха, Иоганна Штрауса, но прежде всего ярких представителей «новой венской оперетты» – Ференца Легара и Имре Кальмана.

Ключевые слова: литературный и театральный жанр, оперетта, сценическая интерпретация.

Karpov V. V. Operetta as literary and theatrical genre, his presence on Crimean stage / V. V. Karpov // Scientific Notes of Tavrida National V. I. Vernadsky University. – Series: Philology. Social communications. – 2014. – V. 27(66), № 4. – P. 122–128.

The article of well-known pedagogue and artist, one of the key actors of Crimean academic Ukrainian musical theater is intended to describe the literary and theatrical peculiarity of operetta, and is stressed that the genre of classic operetta is occupied the main place in history and modern creative life of artistic collective.

An operetta is one of the most widespread and favorite theatrical genres. An operetta, which came into being on basis of old genres as comic opera, vaudeville etc., was already formed as an entirely original variety musical and theatrical arts in the middle of XIX century. The operetta deals with a humorous form, even about serious things as eternal love, which is inseparable from vivid staginess and ardency. The substantial pledge of success, competitiveness, vitality of operetta is a fully original expression of its artistic syncretism, in what had echoed creative mythological and folklore traditions. This genre is fundamentally and effectively combined vocal and instrumental music, pierced witty the comic dramatic word, refined choreography and other performance aspects in spite of others theatrical genres.

One of the first authors of operetta is Jacques Offenbach, prominent French composer of middle of XIX century. His operetta «La Chatte métamorphosée en femme / Lady-cat, metamorphosed into a woman» has already been dramatized a few seasons in the repertoire of Crimean academic Ukrainian musical theater. Johann Strauss, an Austrian composer, is also the prominent author of operetta. His «Bat» has not been retired from Crimean stage for ten years.

New stage of development of this original genre is connected with «new Viennese operetta», which was arisen within XIX and XX centuries and restrained by names of Franz Lehar and Imre Kalman. The works of these authors are also widely presented on Crimean stage.

Keywords: literary and theatrical genre, an operetta, theatrical interpretation.

Стаття надійшла до редакції 19 листопада 2014 року